

Milan OBRADOVIĆ

OBAVEŠTAJNA SLUŽBA I SISTEM BEZBEDNOSTI NOP-a MAKEDONIJE

Dokumenti i podaci o radu Partije, partizanskih štabova i organa narodnooslobodilačke vlasti na stvaranju obaveštajne službe i sistema bezbednosti NOP-a Makedonije nalaze se u više arhiva, instituta i muzeja.

Međutim, postoji obilje podataka koji se nalaze i u izveštajima i drugim dokumentima mesnih, gradskih, oblasnih, kao i pokrajinskih komiteta, odnosno CK KPM, zatim u izveštajima partijskih organizacija, partizanskih odreda, operativnih zona i Glavnog štaba NOV i PO Makedonije. Prilično je obimna i arhivska građa bugarskih okupatora.

Ovaj aspekt revolucionarne borbe nije do sada studioznije obrađivan, mada su istoričari i učesnici NOR-a o tome pisali i dali značajan doprinos. Ipak, ostaje utisak da je to područje delatnosti Partije i vojnih štabova bilo u drugom planu istraživačkog rada i analize naše revolucije.

*

U prilazu ovoj temi nužno je najpre ukazati na nekoliko bitnih faktora koji su bili od presudnog značaja za čitav NOP Makedonije, na okolnosti pod kojima se razvijala revolucija, pa i obaveštajna služba i sistem bezbednosti NOP-a kao njene službe.

Prvo, ogromno je bilo iskustvo koje su članovi Partije stekli u organizovanju ilegalnog rada i borbe protiv policijskog aparata, žandarmerije i ostalih struktura državne vlasti predratnog monarhofašističkog režima.

Drugo, nakon sloma i podele Jugoslavije Makedonija se našla u izuzetno teškoj i složenoj situaciji, ne samo zbog toga što je bila okupirana od nekoliko fašističkih osvajača već i zbog toga što su se na njenom tlu preplitali različiti okupacioni sistemi i interesi,¹ pri čemu je obaveštajno-policijski aparat okupatora ispoljavao maksimalnu aktivnost i surovost.

Treće, rukovodeća snaga oružanog ustanka i revolucije, organizacije partije bile su u početku ustanka paralisane i dezorijentisane mešanjem i stavom Bugarske radničke partije (komunista). Na revolucionarni program i borbu destruktivno su uticali neki članovi PK KPJ za Makedoniju (u daljem tekstu PKM), a naročito njegov sekretar Metodije Šatorov Šarlo, koji je KPM odvojio od KPJ i pripojio je bugarskoj Partiji.

Četvrto, za okupatore je makedonski prostor bio veoma značajan u ekonomskom i strategijskom pogledu. Da bi ga održali, oni su, koristeći već postojeće nacionalne suprotnosti Makedonaca, Albanaca i Turaka (do tada nacionalno obespravljenih), te suprotnosti i neslogu još više produbljivali.

Peto, makedonski narod je okupacijom istovremeno ispao ispod velikosrpske buržoaske vlasti i pao pod nemački, italijanski i bugarski fašistički jaram. U stvari, bugarski fašistički režim je nastavio ono isto što je radio velikosrpski monarhofašistički režim; on produžava sa nacionalnim ugnjetavanjem ne priznajući nikakva nacionalna prava, uvodi bugarski jezik, uništava nacionalno biće Makedonaca putem denacionalizacije i asimilacije stanovništva. Pri svemu tome okupacioni sistem se služi najbrutalnijim metodama, a policija vodi glavnu reč. Isto su činili nemački i italijanski okupatori.

Šesto, u tako teškoj situaciji partijska organizacija mogla je prebroditi krizu, raščistiti unutrašnje slabosti i konsolidovati svoje redove jedino uz pomoć CK KPJ i druga Tita i zahvaljujući otporu i borbi rukovodstava i organizacija Partije, koji su bili odani liniji KPJ; mogla je potom povesti narod u oslobodilačku borbu i revoluciju jedino tako što je upravo u narodu, toj najširoj osnovi obaveštajne službe, stvarala osećanje samozaštite. Komunisti Makedonije,

¹ »Okupatori su izvršili novu podelu Makedonije« — piše Svetozar Vukmanović — »Jedan deo teritorije dodeljen je Bugarskoj, a drugi Albaniji, odnosno Italiji. Cilj je bio da se pridobiju Bugari i Albanci«. (Revolucija koja teče, knj. 1, Komunist, Beograd, 1971. str. 353; Lazar Koliševski: Majski i junjski dani u Makedoniji 1941. godine.

dakle, pored svih teškoća, izvršili su svoju klasnu i revolucionarnu obavezu prema narodu i narodnostima rukovodeći NOB-om i revolucijom, dovodeći je do pobedonosnog završetka.

I

Da bi se stekla potpunija slika o ulozi Partije, partizanskih štabova i organa narodnooslobodilačke vlasti na stvaranju obaveštajne službe i sistema bezbednosti NOP-a Makedonije, nužno je najpre ukazati na organizaciju, strateške ciljeve i metode obaveštajno-policijskih službi nemačkih, italijanskih i bugarskih okupatora i domaćih izdajnika u okviru okupacionog sistema na području Makedonije.

Nastojeći da ostvare svoje ciljeve i zadatke, bugarski i italijanski okupatori su nakon podele Makedonije doveli u nju jake snage i formirali policijski i obaveštajni aparat. Pored ostalog, i u istočnoj Makedoniji nalazila se 5. bugarska armija sa dve pešadijske divizije i jednom konjičkom brigadom, a duž demarkacione linije, od Midžora do grčke granice, nalazile su se granične jedinice jačine oko dve brigade.² Osim toga, na području Makedonije aktivno je delovala bugarska državna sigurnost (u daljem tekstu DS). Naime, bugarski okupatori su odmah nakon okupacije na tom području formirali dve oblasne policijske uprave — u Skoplju i u Bitolju. Strumički, berovski i cerovoselski srez bili su pripojeni gornjodžumajskoj oblasti, negde 1943. godine.

Istraživanja okupacionog sistema pokazuju da je bugarska policija bila najbolje organizovana. Svaka oblasna policijska uprava, na primer, imala je četiri odeljenja i jedan odsek (državnu sigurnost, kriminalističko odeljenje, administrativno, odeljenje uniformisane policije). Na području dve policijske oblasti bilo je četiri do pet hiljada policajaca i odsek tzv. snabdevačke službe.³

Bugarska odeljenja državne sigurnosti oblasnih policijskih uprava u Makedoniji delila su se na pet odseka, koji su bili označeni slovima bugarske azbuke — A, B, V, C, D.⁴ Struktura DS u oblastima

² Vojnoistorijski glasnik (u daljem tekstu VIG) br. 2/52. str. 107—108.

³ VIG, 2/52 str. 108.

⁴ Usled autokratskog fašističkog karaktera vladavine u Bugarskoj do septembra 1944. godine, policija je bila jedan od osnovnih stubova režima. Prema postojećim podacima krajem 1940. godine na svakih 500 Bugara bio je jedan policajac, a taj broj se za vreme rata udvostručio. Došlo je do sveobuhvatnosti policijskih delatnosti tako da nije bilo ni jedne oblasti državnog i javnog života a da nije bila pod kontrolom policije (Obaveštajna služba Bugarske u okupacionom sistemu, rukopis, Beograd 1956, str. 4).

bila je primenjena i na srezove, samo sa manjim brojem osoblja.⁵ Ekspoziture DS bile su uspostavljene u Kumanovu, Velesu, Prilepu i Štipu. U ostale srezove, zbog nedostatka kadra, povremeno su slate ekipe državne sigurnosti radi izvršavanja konkretnih zadataka.⁶

Čitava struktura okupatorske vlasti organizaciono je bila postavljena tako da bi mogla što efikasnije da vodi borbu protiv NOP-a Makedonije. Bugarske procene su polazile od toga da su jedino komunisti Makedonije u stanju da podignu narod na ustanak. Kako je rastao i jačao NOP, tako su i okupatori jačali svoju agenturu. Sreska policijska načelstva (okolijska upravljenija), koja su imala policijske stanice u opštinama i podstanice u većim selima formirana su odmah po dolasku okupatora. U radu se oslanjaju na kmetove, kmetovske namesnike i druge saradnike preko kojih prikupljaju podatke o NOP-u i komunistima Makedonije. Opštinski kmet je imao svoj ilegalni punkt i delovao je preko seoskih kmetskih namesnika. Osnovni zadaci su bili: prikupljanje podataka o tome ko ima oružje, vojnu odeću i opremu, o pojavi partizanskih jedinica na terenu i njihovim zadacima, vezama, bazama, načinu snabdevanja i dr.

Policijski aparat je nastojao da pridobije što veći broj saradnika u preduzećima, gradovima i selima, i to u svim strukturama. Za stimulisanje svojih saradnika nisu žalili novca. Bugarske okupacione vlasti davale su im veliki broj povlastica — dozvole za otvaranje trgovina i zanatskih radnji, korišćenje opštinskih pašnjaka i sl., a onima koji bi odbili saradnju pretili su upućivanjem u bugarsku vojsku i drugim sredstvima.

Očevidno je, dakle, da je civilni bugarski policijski i obaveštajni aparat u okupacionom sistemu bio brojna, sveobuhvatan, stručan i gusto postavljen.

Sem toga, u štabu 5. bugarske okupacione armije, štabovima divizija, pukova i bataljona delovali su organi Obaveštajnog odeljenja Ministarstva vojske (Razunuvatelnog odeljenja, u daljem tekstu RO).

⁵ Odsek »A« državne sigurnosti imao je osnovni zadatak da vodi borbu protiv KP i NOP-a Makedonije. U početku je imao šest grupa sa po 10 agenata, koji su se zvali razuznavači, a celu obaveštajnu mrežu nazivali su razuznavačka. Do 9. septembra 1944. godine broj ovih grupa u Makedoniji narastao je na 10.

Nemačka obaveštajna služba tokom rata je ovom odseku pružila stručnu i kadrovsku pomoć. Odsek je bio pod rukovodstvom Nikole Gaševa i naneo je velike štete KP Makedonije, naročito u otkrivanju, hvatanju i razbijanju partijskih organizacija i rukovodstava.

Odsek »B« bavio se poslovima kontraobaveštajne zaštite, odsek »V« je obrađivao građansko-političke partije, odsek »C« posluživao državne ustanove, a »D« bio analitički odsek.

⁶ Bugarska i mađarska obaveštajna služba u okupacionom sistemu Jugoslavije, str. 25, 42—43.

To je odeljenje bilo podeljeno u pet sekcija (od RO-1 do RO-5).⁷ Vojna obaveštajna služba (RO) je svoju aktivnost u borbi protiv NOV i PO Makedonije usko koordinirala službom državne sigurnosti.⁸ Vojna obaveštajna služba bugarske fašističke vojske u pukovima i bataljonima bavila se unutrašnjim pitanjima jedinica i teritorije na kojoj su bile stacionirane za borbu protiv NOP-a.

Metod rada ovih službi bio je ubacivanje svojih saradnika u partijske organizacije i druge strukture NOP-a. Ti pokušaji su činjeni preko specijalnih agenata koji su se zvali »sekretan satrudnik«. Saradnike su svakako nastojali da pronađu i među članovima Partije i aktivistima NOR-a koji su se slabo držali pred policijom prilikom istraga, hapšenja i saslušavanja.

Ubacivanje špijuna na oslobođenu teritoriju vršeno je pod vidom »dobrovoljaca u partizane«, raznih trgovaca, nabavljača hrane, švercera i drugih.⁹

Raspirivanje mržnje između Makedonaca, Turaka i Albanaca u Makedoniji takođe je bio metod borbe protiv NOP-a.

Nakon prikupljanja i obrade podataka bugarska policija je upućivala na teren obučene grupe ljudi sa zadatkom da izviđaju i otkrivaju partizanska skladišta, baze, logore, bolnice i druge objekte.

Radi unošenja panike u redove NOV i PO Makedonije, kao i njihovog kompromitovanja u narodu, na teren su odlazile bugarske policijske grupe, koje su se, predstavljale kao partizani. Članovi tih grupa su se služili raznim trikovima i lažno predstavljali lakovernim ljudima kao da traže hranu za partizane i sl. Tako su otkrivali i ubijali članove Partije, organe narodnooslobodilačke vlasti i druge aktiviste NOP-a.

⁷ Sekcija RO-1 obrađivala je susedne zemlje, a RO-2 se bavila unutrašnjim stanjem bugarskih jedinica. Ona je imala dve podsekcije (za vojsku i za teren). Ova druga je vodila aktivnu borbu protiv Narodnooslobodilačke vojske Makedonije i čitavog NOP-a sve do 9. septembra 1944. godine. Sekcija RO-3 bavila se kontraobaveštajnim pitanjima bugarske vojske, RO-4 je vodila šifrantsku službu i RO-5 je bila neka vrsta kadrovske i administrativne službe.

⁸ U izveštaju kruševskog mesnog operativnog rukovodstva Glavnom štabu Makedonije od 7. 3. 1943. stoji: »... Posle ove akcije neprijatelj je pokušao da pošalje u četu dvojicu provokatora bivših drugova iz vojnog komiteta, koji su imali slabo držanje pred policijom, pod izgovorom da su pobešli iz zatvora... Odmah je cela stvar razotkrivena... Bili su dobili zadatak da odvedu četu odreda »Pitu Guli« i pobiju rukovodioce. Bili su snabdeveni sa špijunskim dokumentima hladnim i vatrenim oružjem, bilo im je obećano po 30.000 leva...

⁹ U pismu političkog komesara II operative zone Makedonije od septembra 1943. godine zabeleženo je da su »otkrivena i uhapšena dva lica koja su išla od sela do sela i prodavali so, sapun i druge proizvode« (Zb. NOR, Tom VII/2, st. 77).

Udarne grupe — kontračete i specijalni policijski odredi sastava 5 — 25 ljudi takođe su bili upotrebljavani za borbu protiv partizana. Te specijalne jedinice bugarske policije dejstvovala su uglavnom prema načelima partizanske taktike.

Ograničavanje kretanja stanovništva, uvođenje policijskog časa, kontrola izdatih propusnica, sprečavanje iznošenja životnih namirnica u većim količinama iz gradova, evidencija lica koja kupuju veće zalihe hrane, kontrola došljaka, kidanje veza i kanala snabdevanja između naseljenih mesta i mesta gde su boravili partizanski odredi, cenzura korespondencije, prilagođavanje taktike i oblika borbe protiv partizana u različitim uslovima i druge mere — zapisane su, na primer, u naredbi policijskog načelnika veleškog sreza.

Sem toga, bugarska služba bezbednosti u svom radu je koristila i razne profašističke organizacije. One su postale ne samo oslonac okupacionog sistema nego i uporište bugarske obaveštajne službe. Tako, na primer, pomoću profašističke organizacije »Branik« razvijen je velikobugarski šovinizam. Podmladak ove organizacije se zvao »Orlova družina«. Svakom članu organizacije »Branik« Bugari su davali besplatnu uniformu i druge privilegije. Oni su bili formirani prema uzoru na vojnu organizaciju — bataljon, četa, vod, grupa.

*

Zapadnu Makedoniju držale su italijanske okupacione snage. Divizija »Firenze« iz sastava 25. italijanskog armijskog korpusa Devete armije sa svojim pukovima (127, 128. i artiljerijskim) bila je stacionirana u Debru, Tetovu, Kičevu, Gostivaru i Struzi, a na Kosovu i Metohiji nalazila se divizija »Puglie«.

Obaveštajno-policijski aparat tih okupacionih snaga (vojni i civilni) vodio je intenzivnu borbu protiv NOP-a s obzirom na to da je na ovom delu pokret bio jače razvijen. I obaveštajni ured 25. armijskog korpusa (Ufficio Informazioni Corpo d'Armata) bio je pridodat diviziji »Firenze«.

Italijanski okupatori su u zapadnoj Makedoniji svoj obaveštajni aparat »spuštali« i na posebne organe u pukovima, jer im je to nametala potreba boljeg poznavanja partizanske organizacije i uspešnijeg vođenja protivpartizanskog rata.¹⁰

Osim karabinijera, na okupiranom području delovali su i organi službe javne bezbednosti »Publica Sicurezza« (PS). Ta služba je po-

¹⁰ Italijanska obaveštajna služba u okupacionom sistemu, Beograd 1959. str. 10.

stojala samo na tzv. anektiranom području, jer su Italijani to područje bili tobože pripojili »Velikoj Albaniji«. Organi te službe nalazili su se u svim gradovima i svim većim mestima zapadne Makedonije. U svojoj delatnosti protiv NOP-a oni su nastojali da stvore što gušću agenturnu mrežu i u mesnom stanovništvu. Dokumenta ukazuju da su ti organi naročito intenzivnu obaveštajnu delatnost razvijali u delovima Makedonije i Grčke koji su se nalazili pod bugarskom okupacijom.¹¹

Italijanska obaveštajna služba je sve do kapitulacije Italije septembra 1943. godine razvijala svoju delatnost uglavnom u vidu raznih predstavništava, ustanova i firmi, a italijanska diplomatska i konzularna predstavništva na tom području bila su pravi špijunski centri. Italijanski konzulat u Bitolju, na primer, razvijao je veoma živu obaveštajnu aktivnost. Konzulat je organizovao i razne kurseve tzv. kulturnog i lingvističkog karaktera. Preko ovoga su širena sva italijanska shvatanja o Makedoniji. Centar je među kursistima odabirao najpogodnija lica i angažovao ih za svoje obaveštajce.

Obaveštajnu delatnost protiv NOP-a u zapadnoj Makedoniji ispoljavale su i vojna obaveštajna služba SIM (Servizio Informazioni Militare), finansijska straža (Guardia di Finanzia), zatim pogranična straža (Guardi alla Frontiera), policijske kvesture, legije »Crnih košulja«, poznate još pod imenom »Ufficio Politico investigativo-UIP«. Civilna obaveštajna služba »Ovre« delovala je preko organizacije fašističke partije pod nazivom »Organizzazione Capilare Ox«.

Iako je zapadna Makedonija bila navodno pripojena »Velikoj Albaniji«, pomenute obaveštajne službe italijanskog okupacionog sistema igrale su veoma važnu ulogu, i to formiranjem oružanih organizacija među albanskim stanovništvom. U tome ih je pomagala organizacija »Bali Kombetar« (nacionalni pokret). Ta organizacija je još za vreme bivše Jugoslavije bila čvrsto vezana za italijansku vojno-obaveštajnu službu preko diplomatskog predstavništva u Beogradu. Ona je odigrala veoma značajnu ulogu u pripremanju italijanske okupacije Kosova i Metohije, kao i zapadnog dela Makedonije. Osnovni joj je zadatak bio borba protiv partizana i NOP-a; sarađivala je sa Nemcima i četnicima. Osnovni metodi njenog delovanja, kao i drugih obaveštajnih službi i zapadnoj Makedoniji u borbi protiv NOP-a, bio je ubacivanje špijuna radi razbijanja pokreta iznutra, stvaranje kvistlinških grupa i jedinica, razni propagandno-psihološki pritisci, represalije i zastrašivanja stanovništva itd. Ceo italijanski obave-

¹¹ VIG br. 2/52. str. 85—107, Italijanska obaveštajna služba u okupacionom sistemu 1969, str. 9—15.

štajno-policijski mehanizam rastao je uporedo sa razvojem oslobo-
dilačke borbe i revolucije, da bi 1943. godine dostigao najveću
brojnost.

*

Nemačke obaveštajne službe (Gestapo i Abver) su na području
Makedonije takođe razvijale svoj sistem, odnosno dograđivale posto-
jeći, koji je bio stvoren do rata. Zapravo, Nemci nisu imali mnogo
poverenja u bugarske i italijanske partnere, pa su ih neprekidno
držali pod obaveštajnom prismotrom i pored toga što je Hitler dao
obećanje Musoliniju i caru Borisu da će zabraniti svaku obaveštajnu
delatnost prema svojim saveznicima na teritorijama koje su oni oku-
pirali. Nemačke obaveštajne službe su ih obaveštajno posmatrale iz
dva razloga: prvo, što su uvidele da bugarski i italijanski okupatori
nisu u stanju da unište NOV i partizanske odrede Makedonije ni
oružanim akcijama ni drugim sredstvima; drugo, što su Nemci očeki-
vali ispadanje Italije i Bugarske iz borbenog stroja sila Osovine i
što su znali da u tom slučaju moraju sami kontrolisati taj inače važan
strategijski prostor.

Da bi postigle svoje ciljeve, nemačke obaveštajne službe su,
osim vlastitih snaga, u svojim obaveštajnim kombinacijama obilato
koristile četničku organizaciju, organizaciju »Bali Kombetar« i
VMRO na čelu sa Vančom Mihailovim. Taj izdajnik po nalogu Ne-
maca putuje u Makedoniju iz Zagreba, gde je uživao gostoprimstvo
zločinca Ante Pavelića. S tim u vezi Svetozar Vukmanović — Tempo
piše:

»... Posebnu pažnju zaslužuje delovanje Vanče Mihailova i or-
ganizacije VMRO. Pod okriljem nemačkog okupatora oni nastupaju
pod parolom za ujedinjavanje makedonskog naroda i za njegovu na-
cionalnu nezavisnost. Oni su u stvari glavna agentura Gestapova i to
za celu teritoriju Bugarske, Grčke i Albanije. Nemci ih pomažu i drže
ih kao protivtežu Bugarima u koje nemaju poverenje. Nemci sma-
traju da Bugari sede na dve stolice i zato se potpuno oslanjanju na
VMRO. Utoliko je veća opasnost od Vanča Mihailova...«¹²

Na ulogu VMRO u nemačkim obaveštajnim kombinacijama na
makedonskom prostoru ukazuje više arhivskih dokumenata.¹³

Kao što se vidi, bugarski, italijanski i nemački okupatori su oba-
veštajnoj službi poklanjali veliki značaj, a naročito klasičnom sred-
stvu obaveštajnog rada — tajnim saradnicima.

¹² Arhiv CK KPJ 208/43 od 8. VIII 1943. godine.

Obaveštajno-policijski aparat okupatora na području Makedonije bio je veoma aktivan na preduzimanju opsežnih mera u borbi protiv NOP-a — policijskih, vojnih, preventivnih, obaveštajnih, represivnih, propagandnih i kombinujućih. Sve te mere bile su potpuno razrađene i kombinovane sa drugim sredstvima.

II

Suprotstavljajući se tako sveobuhvatnom sistemu obaveštajno-policijskih službi udruženih okupatora, Partija i partizanski štabovi u Makedoniji su, uporedo sa stvaranjem masovnog sistema bezbednosti i samozaštite sa osloncem na stanovništvo, radili i na izgradnji specijalizovane obaveštajne organizacije NOP-a za kvalifikovanu borbu protiv obaveštajnog sistema udruženih okupatora i njihovih slugu. Na tom poslu CK i Glavni štab Makedonije su angažovali, osim svojih foruma, organizacije i članstva, vojnih jedinica i odreda, i druge organizacije NOP-a, a naročito gustu mrežu organa narodno-oslobodilačke vlasti (narodnooslobodilačkih komiteta, odnosno narodnooslobodilačkih odbora svih stepena, sve do ASNOM-a)¹⁴

Do formiranja specijalizovanih obaveštajnih organa NOP-a u jedinicama i na teritoriji, a i posle toga, Partija je organizovala obaveštajni rad i bezbednost preko svojih foruma, organizacija i članstva, preko svojih kanala i veza gradova i uporišta pod okupacijom. U februaru 1943. godine mnoge obaveštajne funkcije bile su prenete na mesna vojna rukovodstva kao organizatore i nosioce ove delatnosti na ofanzivno-obaveštajnom planu, a i na sektoru bezbednosti. Najveća pažnja je bila posvećena razvoju teritorijalne obaveštajne službe. U Okružnici br. 1. Glavnog štaba Makedonije u pogledu zadataka mesnih vojnih rukovodstava, na primer, na prvom mestu je postavljeno pitanje čvrstih i sigurnih veza partizanskih odreda sa partijskim rukovodstvima na terenu.¹⁵ U tom dokumentu stoji:

»... U partizanskim odredima i četama za kurire koristiti sigurna lica... koja često odlaze po svom poslu u planine i nazad, kao na primer seljake, drvoseče, šumare, ovčare, čuvare puteva itd...«. U

¹³ Zbornik NOR, tom VIII, knj. 4, str. 419. izvod iz izveštaja sekretara II oblasnog komiteta od 19. VIII 1944. godine, knj. 4 str. 33; Izvori za oslobođenu vojnu i revoluciju u Makedoniju 41—45. tom. I knj. 2, Institut za nacionalnu istoriju (u daljem tekstu Izvori), Skopje, decembar 1968, str. 371—372.

¹⁴ Krste Crvenkovski: 11 oktobar 1941. u Prilepu; Lazar Koliševski: Majski i junski dani u Makedoniji 1941; Ratna sećanja, knj. 1 str. 120 i 276. Blagoje Talevski: Referat povodom 30-godišnjice I zasedanja ASNOM-a, »Politika«, br. 21.848 od 2. VIII 1974.

Okružnici se dalje podvlači da se za »vezu između mesnih i određenih štabova kao i Glavnog štaba Makedonije iskoriste lica koja stalno putuju kao što su: trgovci, komisionari, željezničari i dr. Sva ta lica« — kaže se dalje — »moraju biti veoma sigurna i da uživaju poverenje«.

Ovaj dokument je bio značajan, jer je usledio na osnovu stečenih iskustava, a u skladu sa opštim uputstvom Vrhovnog štaba NOVJ o organizaciji obaveštajne službe NOP-a u jedinicama i na teritoriji, koji datira krajem novembra 1942. godine.

Prilikom donošenja odluke o formiranju operativnih zona u Makedoniji i organizovanja pomoćnih službi i njihovih štabova i štabova odreda određeni su zadaci i za organizovanje obaveštajne službe u štabovima. U naređenju delegata CK KPJ i Vrhovnog štaba druga Svetozara Vukmanovića — Tempa naglašava se da su partizanski odredi »dužni da na svom operativnom području dobro organizuju obaveštajnu službu«. Taj zadatak, kaže se dalje, »poveriti jednom dobrom iskusnom drugu koji će biti obaveštajni oficir pri štabu... Pred ovim licem je postavljen zadatak i zahtev da u saradnji sa štabom organizuje mrežu obaveštajnih punktova, tako da mreža zahvati svako selo i grad... Obaveštajna služba NOP-a mora da otkrije, pored stanja kod neprijatelja, i sve skrivene neprijatelje NOB-e koji potajno rade u našim selima, a često i u odredima«.

Kao što se iz ovog dokumenta vidi, zadaci obaveštajnih organa NOP-a su bili dvojaki: otkrivanje stanja i namera u bližoj i daljoj pozadini neprijatelja i otkrivanje svih drugih neprijatelja NOB-e koji »potajno kao špijuni i provokatori deluju u selima, u našoj pozadini i na oslobođenoj teritoriji ili pak u jedinicama odreda gde se prokrijumčare«.

Dalji korak u razvoju specijalizovane obaveštajne organizacije NOP-a u Makedoniji usledio je pred kapitulaciju Italije 1943. godine. Tada se javljaju novi, povoljniji uslovi za rad ove službe, i to narastanjem slobodne teritorije i širenjem organa vlasti i jedinica NOV i POJ Makedonije. Dolazi do kvalitetnijih promena i u obaveštajnom i u bezbednosnom radu. Narastanje snaga revolucije za sve složenije vojne zadatke uslovljavalo je, pored ostalog, prikupljanje što tačnijih podataka o neprijateljskim snagama, namerama i moralu njegovih jedinica, jer su veće partizanske formacije postale osetljivije na iznenađenja. U vezi s tim Glavni štab NOV i PO Makedonije svojom naredbom od 19. avgusta 1943. godine o organizacionoj strukturi štabova i regulisanju obaveštajne službe i njenih zadataka, pored ostalog, ističe:

»... Obaveštajna služba: svaki štab odreda da odredi jedno lice za taj posao i da organizuje obaveštajnu službu na svom terenu na kome operiše štab (jedinica). Na terenu na kome operiše štab potrebno je organizovati obaveštajnu službu da bi se uvek znao raspored snaga okupatora, pokreti neprijatelja, kao i njihove namere i raspoloženje stanovništva.«¹⁶

Pomenutom naredbom regulisani su i rokovi dostavljanja izveštaja — svakih 15 dana, a prema potrebi i hitno.

I druga dokumenta ukazuju da su partijska rukovodstva i štabovi preduzeli mnoštvo organizacionih mera da bi obezbedili uspešan razvoj obaveštajne organizacije sistema bezbednosti NOP-a. Te mere su sprovedene u komande jedinica, organizacije NOP-a i organe narodnooslobodilačke vlasti, koji su svoj rad koordinirali sa organima vojnopozadinskih jedinica i ustanova (komandama mesta i područja, kao i partizanskim i seoskim stražama). Pored ostalog, i te mere su doprinele bržem razvoju NOP-a tokom 1943. godine i narastanju snaga revolucije.

Razvoju obaveštajne organizacije i sistema bezbednosti doprinele su i odluke sa savetovanja vojnih rukovodilaca Makedonije koje je održano u manastiru Sv. Prohor Pčinjski 27. 02. 1944. godine. O tome Strahil Gigov piše:

»Na Savetovanju je razmotreno niz pitanja od odlučujućeg značaja za dalji razvoj NOP-a u Makedoniji... U tom cilju svim jedinicama je postavljen zadatak da organizuju obaveštajnu službu koja će blagovremeno prikupljati podatke o namerama okupatora, njegovom brojnom stanju i naoružanju...«¹⁷

Više dokumenata ukazuje na to da je Partija poklanjala punu pažnju i kadrovskom razvoju ove službe. Ona je odabirala kadrove, izgrađivala vlastitu mrežu ilegalnih punktova i kanala, stanica i rezervnih punktova za slučaj provale ili napuštanja slobodne teritorije. Partija je zaduživala pojedine članove CK za rad na tom sektoru.¹⁸ Partijske organizacije su vaspitavale svoje članove i kao obaveštajce i razvijale kod njih smisao za revolucionarnu budnost. To je, uostalom, zahtevala borba protiv okupatora i borba opstanka svakog pojedinca, jedinice i kolektiva.

¹⁶ Zbornik NOR-a tom VII, knj. 3/67.

¹⁷ Zbornik NOR tom VII, knj. 2.

¹⁸ Ratna sećanja, knj. 3 str. 125—126.

¹⁹ U naredbenju štaba II operativne zone NOP odreda Makedonije od 12. 9. 1943. stoji: »...Treba odmah pronaći pogodne ljude za obaveštajnu službu. Za izbor ovih ljudi kao i za njihovo pravilno odabiranje biće odgovorni drugovi iz komiteta«. (Vidi Zbr. NOR tom VII, knj. 2, str. 11).

Organi narodnooslobodilačke vlasti imali su važnu ulogu u razvijanju sistema bezbednosti NOP-a Makedonije. Oni su svoju delatnost integrisali i u obaveštajno-bezbednosnu funkciju. Govoreći o bezbednosnim funkcijama organa narodnooslobodilačke vlasti i postojanju guste mreže narodnooslobodilačkih odbora u Makedoniji, Tanasko Trajkovski Levski piše:

»... Funkcije članova NOO bile su podeljene. Mesni NOO su po potrebi formirali seoske straže. Svako selo imalo je oružanu grupu od 5—7 lica koja se vremenom smanjivala, sa zadatkom da obezbeđuju sela, vrše izviđanje seoskog atara i da vrše likvidaciju manjih neprijateljskih grupa, zatim da dostavljaju izveštaje narodnooslobodilačkim odborima i da čuvaju red i mir u selu«. ¹⁹

Organi vojnih vlasti u pozadini (komande mesta i područja i partizanske straže) činili su važnu kariku u sistemu bezbednosti NOP-a. ²⁰ Bezbednosne funkcije vojnopozadinskih organa bile su regulisane naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8. januara 1943. godine. Dok u Makedoniji nisu oslobođene veće teritorije, odnosno do formiranja komandi područja (1943. god.) nije se ni ukazivala potreba za stvaranjem vojnopozadinskih organa, pošto su štabovi partizanskih odreda i brigada, pored operativnih funkcija, uspešno obavljali i funkcije vojnopozadinskih organa. U tome su ih pomagali organi narodnooslobodilačke vlasti. Međutim, posle kapitulacije Italije i pojave većih oslobođenih teritorija borbena dejstva često poprimaju i karakter odbrane te teritorije. To nalaže stvaranje posebnih organa i ustanova na njoj. Osim mobilizacije i snabdevanja, vojnopozadinski organi su imali i sledeće zadatke: evidencija narodnih neprijatelja i sumnjivih lica, kontrola kretanja vojnih i civilnih lica, borba protiv petokolonaša, izdavanje dozvola za nošenje oružja, rukovođenje partizanskim stražama, kontrola i pomoć seoskim stražama, pomoć operativnim jedinicama i dr. ²⁰

Partizanski odredi koji su bili vezani za jedan teren predstavljali su bitan činilac u sistemu bezbednosti. Njihovo delovanje i akcije u

¹⁹ Ratna sećanja aktivista jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta 1941—1945, knj. 3, str. 46, Kultura, Beograd 1961 (u daljem tekstu Ratna sećanja).

²⁰ Operativne zone su uz saglasnost Glavnog štaba Makedonije formirale komande mesta na području Debarce. Tako je II operativna zona naredbom br. 14 od 6. 10. 1943. godine formirala komandu mesta za celu teritoriju za gornje i donje Debarce. U jednom dokumentu se ističe: »...naši partizani nemaju vremena da paze na razne sumnjive tipove u pozadini. To je zadatak, pozadinskih organa i svih poštenih rodoljuba koji žele dobro svojoj napaćenoj domovini. Svako vršljanje petokolonaša u partizanskoj pozadini jeste zabijanje noža u leđa našim borcima na frontu«. (Tanasko Trajkovski: I NOO na teritoriji Debarce, Ratna sećanja knj. 3, str. 46 i Istorijski arhiv KPJ, tom I, knj. 1, str. 15).

prvoj polovini rata, pored svih teškoća, bili su uspešni. Oni su snosili odgovornost za određenu teritoriju, vodili borbu protiv neprijateljskih snaga, njegovih agenata i ubačenih delova, likvidirali pojedine neprijateljske rukovodioce, palili bugarske i balističke opštinske arhive, vodili akcije za čišćenje oslobođene teritorije od neprijateljskih ostataka, sprečavali ponovno uspostavljanje kvasilinske vlasti (četničke, balističke i VMRO), branili sela od upada i nasilja okupatora i izvršavali druge bezbednosne zadatke.²¹

Ipak, čitavo stanovništvo činilo je osnov bezbednosti NOP-a i oslobođene teritorije. Bezbroj je primera stvaralačkog doprinosa i inicijative svih slojeva stanovništva i na ovom poprištu borbe protiv okupatora i njihovih slugu. Stotine seljaka, intelektualaca, zanatlija, omladinaca, pa čak i najmlađih — pionira, samoinicijativno su obavestavali o neprijatelju, otkrivali i uništavali njegove špijune i petokolonaše, davali vodiče partizanskim jedinicama, čuvali partizanske baze i obavljali druge poslove od interesa za bezbednost jedinica i organizacija NOP-a.²²

Primeru radi navodimo seljaka Giju Čička iz sela Bajlovca pod Kozjakom, koji je obavestio štab III makedonske brigade o opkoljavanju partizanske bolnice od strane bugarske vojske 4. aprila 1944. godine. Na osnovu tog obaveštenja brigada je spasla bolnicu i ranjenike.²³ U zapisu Vere Aceve stoji i ovaj primer: »U suton dana došao je k nama čovek za koga smo tek kasnije saznali da je bugarski špijun. Stigao je u našu bazu Sokol i rekao da je došao da nam da podatke o Bugarima; da bi želeo da ga pošaljemo u partizane. Međutim, tu se zatekao jedan naš seljak koji je došljaka prepoznao kao izdajnika... U stvari on je bio poslat od Bugara da utvrdi gde se nalazi naša baza. Iako su znali svi seljaci gde je ta baza, bugarska policija nije mogla doznati, nego je pokušala na ovaj način da je otkrije«.

Masovno učešće stanovništva Makedonije u NOB-i, naročito drugom polovinom rata, imalo je veliki značaj i za čitavu bezbednost NOP-a. Otuda je i razumljivo što se ova služba uspešno borila sa tako brojnim i stručno osposobljenim obaveštajno-policijskim aparatom okupatora. To ga je upravo najviše i zabrinjavalo. U mnoštvu

²¹ U izveštaju Kumanovskog odreda Glavnom štabu Makedonije od 11. 7. 1944. godine pored ostalog stoji: »Obaveštajnu službu smo organizovali naročito preko komandi mesta... u okolini Struge uhvaćena su dva lica, jedan od njih je izdao drugaricu Katu (Adela Parađži, Zbornik NOR tom II knj. 2 str. 77 i knj. 4 str. 49, 191 i 192).

²² Vera Aceva: Tikveški seljaci na straži, Ratna sećanja, III, str. 142.

²³ Ljubinka Krstevska: Čičko Gijo, naš vestnik, Kumanovo 11. 10. 1943. (48/5039/P Narodna biblioteka, Beograd).

svojih uputstava, naređenja i instrukcija, a naročito Ministarstva unutrašnjih poslova Bugarske, Glavne policijske uprave i policijskih uprava raznih oblasti — stajali su zahtevi da se preduzmu sve mere kako bi se stanovništvo Makedonije sprečilo u pružanju pomoći NOP-u. Okupatori su radi toga preduzeli sve mere — policijski čas, posebne metode i taktiku borbe policije i vojske protiv stanovnika i partizana u zimskim uslovima i dr.

S druge strane, Partija i svi drugi subjekti NOP-a od prvih dana ustanka su radili na opštem podizanju političke svesti masa, obraćajući pri tome posebnu pažnju bezbednosnom vaspitanju stanovništva i boraca. Radi toga su primenjivani raznovrsni oblici i metodi političkog rada — sastanci, konferencije, zborovi i mitinzi, razgovori, kao i stalni lični dodiri političkih aktivista sa narodom. Narod i borci su svakodnevno informisani o ciljevima NOB-e, namerama okupatora i njegovih slugu. Na primerima iz ratne prakse ukazivano je na oblike i metode neprijateljske špijunaže, subverzija i propagande, na značaj budnosti i posledice nebudnosti.

U bezbednosnom vaspitanju stanovništva stalno je isticano načelo samozaštite, što je imalo za rezultat povećanu budnost i odgovornost svakog pojedinca, organizacije i kolektiva. Ljudi su shvatali da je to u interesu njih samih i uspešnijeg vođenja rata.

U direktivama i uputstvima CK i GŠM isticano je da svakog partizanskog borca i pripadnika NOP-a treba učiniti odgovornim da on ne samo uočava elemente i postupke neprijatelja već i da blagovremeno obaveštava o tim pojavama i time postane aktivni borac protiv neprijateljske špijunaže.

Istovremeno se uporno i sistematski radilo na izgradnji borbenog morala boraca. Partija je na primerima isticala vrline kao što su: skromnost, samoodricanje, požrtvovanost, hrabro držanje pred nacionalnim i klasnim neprijateljem, drugarstvo, razvijanje bratstva i jedinstva i drugo. To je činjeno preko štampe, putem proglasa, biltena i letaka; žigosan je kukavičluk, izdaja, panika, dezerterstvo, kolebljivost i druge negativne pojave.²⁴

Partizanska publicistika imala je važnu ulogu u bezbednosnom vaspitanju stanovništva i boraca. Ona je, iako pod veoma teškim uslovima, izlazila i rasturana po čitavoj Makedoniji. Osim listova i biltena CK i GŠM (Nova Makedonija), štampani su mnogi bilteni i glasila oblasnih komiteta Tetova, Prilepa i Kavadaraca, pet biltena

²⁴ U direktivnom pismu PK Makedonije, između ostalog, se kaže: »izbacimo iz svojih redova sve plašljive i kolebljive, sve one koji govore da još nije vreme, da još treba da se čeka... oni su obični saboteri i kukavice, jer koče našu borbu i demorališu naše redove«. (Zbornik NOR, tom. VII, knj. 1).

gradskih partijskih organizacija, »Ilindenski pat«, »Mladi borec«, bilten Druge operativne zone, 14. makedonske udarne brigade i dr.²⁵ Kada se danas prelista ta štampa, vidi se da su često objavljivani napisi i poučni primeri o načinu otkrivanja i likvidaciji neprijateljskih špijuna, agenata i diverzanata, da je podsticana svaka akcija naroda i boraca protiv neprijateljske agenture i pete kolone, da je upoznavano stanovništvo sa metodima razornog delovanja neprijatelja.

III

Uporedo sa stvaranjem masovnog sistema bezbednosti, razvijanjem specijalizovane obaveštajne organizacije i radom na obaveštajno-bezbednosnom vaspitanju Partija je poklanjala naročitu pažnju razvijanju ofanzivne komponente političko-obaveštajnog rada. O tome govori više primera uspešnog povezivanja sa simpatizerima NOP-a koji su se nalazili u redovima neprijatelja. Istina, ta delatnost je bila veoma otežana zbog jakog policijskog, vojnog i administrativnog aparata okupatora i profašističkih organizacija, ali je ipak imala značajan doprinos. Zbog toga su oblici političko-obaveštajnog rada morali biti raznovrsni. Između ostalog, tu raznovrsnost uslovljavala je heterogenost okupatora i njihovih saradnika po sastavu, a i po merilu, mentalitetu i ciljevima (balisti, VMRO, četničke organizacije, Nemci, Bugari, Italijani).

Za taj svoj rad Partija je određivala najsposobnije kadrove sa visokom moralno-političkom svešću i iskustvom iz legalnog rada pre rata. Obaveštenja koja su dobijana prodorom u neprijateljske strukture u Skopju, Kumanovu, Bitolju, Velesu, Štipu, Tetovu, Kičevu i drugim gradovima i uporištima pod okupacijom — bila su od neocenjive vrednosti za štabove i forume Partije prilikom preduzimanja mera zaštite, planiranja vojnih akcija i izgradnje političke taklike i propagande prema neprijatelju. Dokumenti i drugi podaci ukazuju da su na tim poslovima bili angažovani i najviši partijski rukovodioci, članovi CK KPM i oblasnih komiteta — Blagoja Talevski, Kuzman Josifovski Pitu, Mito Micajkov, Ljupčo Arsov, Orce Nikolov, Stiv Naumov i drugi.

²⁵ Tokom NOR-a i revolucije izlazili su sledeći bilteni i listovi: »Vostanik« — Tetovo; »Bratstvo« — Tetovo; »Narodne glas« — Prilep; »Politički istok« i »Voeme Komunik« — Kavadarci; »Bilten« i »Radio vestnik« — Kičevo; »Vesnik« — Skopje; »Naroden Glas« — Tetovo; »Naroden glas« — Štip; »Naroden glas« — Veles; »Bilten na pokrajinsot komitet na KPJ za Makedonija« — Skopje i dr. (Vidi bibliografiju izdanja u NOR-u 1941—1945., Vojnoistorijskog instituta, Beograd, 1954. str.: 421, 543, 604, 608, 620, 628, 633, 634, 642, 655, 661, 679 i 685).

Karakteristični su podaci obaveštajne službe NOP-a iz nekih gradova o nemačkim štabovima i jedinicama koje su odlazile na istočni front, o namerama nemačke obaveštajne službe da vlast u Makedoniji preda organizaciji VMRO, koja je, prema tadašnjim kombinacijama Nemaca, trebalo da stvori »autonomnu Makedoniju«. Zahvaljujući pravovremenom obaveštavanju, Partija je stalno bila u kursu zbivanja u vrhovima VMRO i njihovim organizacijama na terenu. Početkom septembra 1944. godine iz Zagreba je došao u Skoplje Vanča Mihajlov. On je tu ostao nekoliko dana konsultujući se sa svojim doglavnicima (Čkartov i Đuzelov) o stanju u Makedoniji i mogućnostima preuzimanja vlasti od bugarskih okupatora.

Ako bismo iz cele obaveštajne aktivnosti izdvojili i analizirali neke izveštaje dobivene ofanzivnim prodorom u neprijateljske strukture, utvrdilo bi se da su objekti interesovanja obaveštajne službe NOR-a uglavnom bili: stanje, namere i raspored okupatorskih snaga (a posle kapitulacije Italije i nemačkih snaga); šta im je bilo poznato o planovima i namerama snaga NOP-a; aktivnost italijanske obaveštajne službe i njene metode delovanja u raspirivanju šovinizma među Makedoncima, Turcima i Albancima; obaveštajne intrige i kombinacije nemačke obaveštajne službe sa kvislinškim organizacijama (VMRO, četnička organizacija i balisti); stanje ugroženosti partijskih foruma i organizacija u gradovima pod okupacijom i dr.

I, analogno tome, sledio bi zaključak da je Partija u Makedoniji od prvih dana oslobodilačkog rata i revolucije stalno razvijala adekvatnu ofanzivnu komponentu političkog delovanja. Jer, samo tako su se i mogle uspešno planirati i izvoditi vojne akcije, graditi politička taktika i propaganda među masama i efikasno zaštititi sopstvene snage od infiltracije neprijateljske agenture i pete kolone. Od pravovremenog dobijanja podataka iz gradova često je zavisila i efikasnost suprotstavljanja neprijateljskom obaveštajnom pritisku. I, zahvaljujući samozaštiti i protivmerama, prebrođene su sve teškoće i krize do kojih je povremeno dolazilo.

IV

Likvidacija pripadnika okupatorske i kvislinške obaveštajne službe bila je jedna od nužnih formi borbe NOP-a Makedonije. Taj oblik borbene aktivnosti izvršavale su uglavnom udarne grupe. Partijska rukovodstva i štabovi partizanskih jedinica usmeravali su i podsticali takvu aktivnost od prvih dana ustanka.

»Štabovi i komandiri moraju budno paziti da neprijatelj ne ubaci u partizanske redove svoje provokatore i špijune. Ako se takvi pojave, treba ih odmah streljati, a njihova imena objavljivati« – kaže se, pored ostalog, u jednom pismu CK KPJ komunistima Makedonije.

Te zadatke su izvršavali ne samo partizanski odredi, partizanske i seoske straže, već i ilegalne tzv. udarne i diverzantske grupe formirane u okupiranim gradovima i drugim neprijateljevim uporištima.²⁶

U velikom broju ilegalnih akcija, koje su izveli komunisti i skojevci u Skoplju, prema značaju i veštini izvođenja karakteristična je likvidacija policijskog agenta Mane Močkova koji je nanео ogromne štete NOP-u. Akcija je isplanirana prema odluci MK Partije u Skoplju. Likvidacijom pomenutog zločinca trebalo je podići ugled Partije i moral njenih članova. Ta akcija je istovremeno mobilizatorski delovala u narodu Makedonije, koji je bio zaplašen okupatorskim terorom. Nakon tri pokušaja Močkov je likvidiran tek 20. avgusta 1942. godine od udarne grupe skojevaca koju su sačinjavali: Trpe Jakovlevski, Kočo Bituljanu, Angel Mihajlovski i Branko Frichant.²⁷

Na sličan način likvidiran je i bugarski policijski načelnik u Bitolju od strane komunista Stiva Naumova, zatim špijun Tale Kažanovski u resenskom kraju i rukovodilac u italijanskoj policiji u Kičevu inače gestapovski špijun Hamdi Dema, kao i mnogi drugi okupatorski agenti.

Ovaj vid borbene aktivnosti bio je značajan doprinos samozaštiti, jer su akcije agenata bile česte i nanosile su NOP-u i partijskim organizacijama veliku štetu. Likvidacijom agenture okupatora, naime, za duže vreme su presecane njegove veze i kanali i tako usporavana aktivnost protiv NOP-a. Iz sačuvanih dokumenata se vidi da je pri svakoj likvidaciji agenata Partija zahtevala od izvršilaca da se prave razlike između aktivnih i zavedenih neprijatelja NOB-e. Dakle, razvijana je revolucionarna budnost, kao i moralna i politička odgovornost pri izvršavanju svake takve akcije.

Takva aktivnost u garnizonima i drugim neprijateljevim uporištima imala je i moralne efekte. Okupatori su se svugde nesigurno osećali i zbog toga su bili prinuđeni da u garnizonima i drugim svojim punktovima drže jake oružane posade kako bi zaštitili ustanove i institucije okupacionog sistema.

²⁶ Ilegalne akcije po gradovima, Kultura, Beograd 1963. str. 185.; Spiroski Goga: Kurs za diverzante, Narodni Glas Prilep, od 11. 10. 1943; Trajčević Grujovski: Bitoljski ilegalci, Ratna sećanja knj. 3, str. 249.

²⁷ Ilegalne akcije po gradovima, str. 185.

Polazeći od utvrđenih činjenica na koje smo ukazali, moglo bi se izvući nekoliko osnovnih zaključaka:

— prvo, u okviru političkog rada sa narodom Partija je od prvih dana ustanka negovala i razvijala obaveštajno-bezbednosno vaspitanje stanovništva i partizanskih boraca, što je bilo od velikog značaja za uspešno vođenje borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika;

— drugo, stvaranje i razvijanje sistema bezbednosti i samozaštite, a posebno specijalizovane organizacije NOP-a odlukom Glavnog štaba Makedonije avgusta 1943. godine, bio je jedan od osnovnih zadataka NOP-a i preduslov za uspešno suprotstavljanje inače masovnom i dobro organizovanom aparatu okupatorskih obaveštajno-polijskih službi i organizacija (četnika, balisti i VMRO);

— treće, prerastanjem NOV i PO Makedonije u viši stepen vojne organizacije (stvaranjem brigada, divizija i korpusa), pristupa se i stvaranju još stručnije bezbednosno-obaveštajne organizacije NOP-a; odeljenje zaštite naroda (OZNA) ima daleko organizovaniji i uspešniji način sakupljanja podataka o neprijatelju i bezbednosnim merama zaštite jedinica i organizacija NOP-a;

— četvrto, iskustva stečena u NOB i revoluciji i ove vrste sigurno mogu biti od koristi i danas u izgrađivanju sistema ONO, u pripremama bezbednosti i samozaštite našeg samoupravnog socijalističkog društva za odbranu od agresije.